

# ŠPECIÁLNE VÝZVY PRE ETIKU VO VÝSKUME V SOCIÁLNEJ PRÁCI – NA PRÍKLADE CANISTERAPIE<sup>35</sup>

## SPECIAL CHALLENGES FOR ETHICS IN RESEARCH OF SOCIAL WORK – THE CASE OF CANISTHERAPY

Katarína Komenská

**Abstrakt:** Sociálna práca ako vedná disciplína je v neustálom vzťahu k výskumu, ktorý ju ako špecifická odborná činnosť má možnosť dopĺňať, rozvíjať, modifikovať. Sociálnu prácu nemožno oddeliť od výskumu, pretože bez poznatkov z neho vyplývajúcich by sa sociálnej práci nedarilo systematizovať nové poznatky a zákonitosti. Etickým aspektom výskumu v oblasti sociálnej práce na Slovensku už bol venovaný istý priestor. Niektoré z nich predstavím v predkladanom príspevku, a to najmä na základe predstavenia základných etických vzťahov a zodpovedností vedecko-výskumný pracovníka sociálnej práce voči objektom svojho výskumu. Tieto východiská etickej analýzy výskumu v sociálnej práci overím v kontexte aktivít a terapií s asistenciou psov. Považujem za potrebné prekročiť v etickej reflexii výskumu sociálnej práce rovinu otázky cieľových skupín (klientov) a radšej sa sústrediť na potrebu vhodného výberu stratégií, ktoré by sa opierali najmä o špecifická skúmanej problematiky. Výskum v oblasti canisterapie by si preto vyžadoval zohľadniť hodnoty a normy špecifické pre túto oblasť sociálnej práce, ktoré sú zrkadlom špecifického vzťahu, ktorý počas aktivít a terapií s asistenciou psov vznikajú, t.j. vzťah k zvieratám a zodpovednosť za ich život a kvalitu života.

**Kľúčové slová:** sociálna práca, výskum, etika, etický kódex, canisterapia.

**Abstract:** Social work as a scientific discipline is necessarily bond with research which, as a specific professional activity, supplements, enhances, and modifies it. Social work cannot be separated from research, because without the outcomes coming from it, social work would fail to systematize the new knowledge. Ethical aspects of research in social work have already been studied in Slovakia. In this paper, will some of them be ethically analyzed in the context of canine assisted activities and therapy. I claim it is necessary to exceed a reflection on ethical research in this field through the scope of target groups because of the specific ethical requirements for these activities as they include and have to reflect on a relationship towards animals. These values should tight researchers towards the respect and responsibility for the life and quality of life of all living research objects.

**Key words:** social work, research, ethics, ethical code of conduct, caninetherapy.

## 1 VÝSKUM SOCIÁLNEJ PRÁCE

Sociálna práca na Slovensku sa v posledných desaťročia rozvinula do podoby systematickej vednej disciplíny – už ju nemožno považovať len za špecifické aktivity, ktoré sú súčasťou pomáhajúcich profesií. V súčasnosti možno identifikovať a popísať jej vlastné metódy, teoretické východiská, stratégie. V tomto príspevku budem o sociálnej práci

---

<sup>35</sup> Príspevok vyšiel ako súčasť riešenia grantovej úlohy VEGA MŠVVaŠ SR č. 1/0927/14 s názvom *Aspekty profesionalizácie canisterapie v kontexte teórie sociálnej práce*

uvažovať práve z tohto pohľadu – ako o vednej disciplíne, ktorá je a musí byť neustále prepojená s výskumom rozvíjajúcim ju ďalej. Aj napriek tomu, že sociálna práca vo svojom výskume využíva poznatky a teoretické východiská iných sociálnych (najmä sociológie a psychológie) a prírodných vied, „nesmie byť len destilátom z ostatných referenčných disciplín“ (Balogová 2013, s. 11-13), ale (rovnako ako vo vedeckom uchopení sociálnej práce, tak aj v jej výskumných aktivitách) si musí ísť vlastnou cestou.

Výskum sociálnej práce (podobne ako v ostatných spoločensko-vedných disciplínach) si kladie za úlohu porozumieť a preskúmať sociálne javy. V sociálnej práci, na rozdiel od ostatných spoločenských vied, ale dominuje minimálne jeden rozdiel, ktorý musí vedecko-výskumný pracovník v tejto oblasti nevyhnutne zohľadniť. Týmto rozdielom je zameranie a cieľ sociálnej práce, ktoré možno chápať ako prácu s konkrétnymi problémami klienta, resp. „reagovať na problémy a nenaplnené potreby a zlepšovať situáciu tých, ktorí to potrebujú“ (Balogová a Kvašňaková 2011, s. 34).<sup>36</sup> Preto, slovami Beáty Balogovej, „k dotvoreniu teórie dochádza v sociálnej práci na teoretickej a praktickej úrovni“ (Balogová 2013, s. 12).<sup>37</sup> Výskum preto musí byť nevyhnutne prepojený s praxou sociálnej práce a s preskúmaním praktických skúsenosti sociálnych pracovníkov. Nemôže byť realizovaný len akademikmi; zapájať doň sa musia aj odborníci z praxe, čiže sociálni pracovníci s konkrétnymi otázkami, problémami a skúsenosťami.

V tom možno rozpoznať ďalšiu odlišnosť výskumu sociálnej práce. Výskum vo všeobecnosti delíme na základný (*basic research*) a aplikovaný (*applied research*). Účelom základného výskumu je získavanie nových poznatkov z oblasti danej vednej disciplíny. Aplikovaný výskum má za úlohu prispieť k zvýšeniu kvality života ľudí, zvierat a rastlín a malo by mať praktické využitie (*Nuffield Council on Bioethics* 2005, s. 87-104). V súčasnosti sa hranice medzi týmito dvoma typmi výskumu zahmlievajú, keďže sa jednotlivé výskumy a výskumné projekty prepájajú, dopĺňajú a svojimi výsledkami sú od seba závislé. Napríklad v oblasti medicínskeho výskumu, základný výskum už nesmeruje len k poznaniu pre poznanie samotné, ale je podmienkou pre ďalší rozvoj aplikovaného výskumu. Poskytuje informácie, ktoré pomáhajú rozvíjať nové metódy liečby, liekov, a pod. (Conn a Parker 2008, s. 51, 163). Aj napriek tomu sa dajú v jednotlivých výskumných projektoch rozpoznať dominantné črty a na základe toho určiť zameranie výskumu na základný alebo aplikovaný.

Výskum sociálnej práce však aj vo svojej základnej podobe (čiže v podobe základného výskumu) nevyhnutne orientuje na konkrétne problémy klientov, a preto nemôže ostávať len v rovine teoretickej a akademickej. Musí viesť k poskytovaní nových teórií, poznatkov a informácií, ktoré umožnia zvyšovať kvalitu života klientov sociálnej práce. Táto orientácia na klienta, na jeho dobro a rozvoj kvality jeho života je preto neustále prítomná, a to nie len v sociálnej práci ako praxi, ale aj ako vednej disciplíny.

Ďalším špecifikom sociálnej práce a jej výskumu je aj „rozmanitosť úloh sociálnej práce“ (Hudecová et al. 2010, s. 7), čo vytvára nielen vysokú variabilitu aktivít, ale aj rozsah

---

<sup>36</sup> Zuzana Poklembová (2013, s. 15) definuje sociálnu prácu nasledovne: Sociálna práca je „praktická činnosť a priama činnosť s klientom [...], činnosť, ktorá predchádza alebo upravuje problémy jedincov, skupín, komunit, vznikajúce z konfliktov potrieb jedincov a spoločenských inštitúcií s cieľom zlepšenia kvality života“, čo má následne zrkadliť aj v sociálnej práci ako vedeckej disciplíne.

<sup>37</sup> Autorka dodáva, že sociálne vedy smerujú až k scientifikácii sociálneho života. Výskum je tak zadefinovaný svojou určujúcou úlohou, a tá „navodzuje procesy, ktoré bývajú oprávnené označované ako scientifikácia spoločenského života, kde poznané a vedome regulované sa tradične kladie do protikladu k spontánnemu, živelnému, unikajúcemu našej kontrole“ (Balogová, 2013, s. 10).

nevyhnutných nárokov a kompetencií pre odborníkov v danej oblasti.<sup>38</sup> Práve táto diverzita kladie vysoké požiadavky na výskum sociálnej práce a na odborné prehodnotenie a popisovanie jednotlivých aktivít a úloh. Výskum by mal preto viesť aj k tomu, aby sociálna práca bola vnímaná ako profesia a činnosť v nej bola profesionalizovaná (Hudecová et al. 2010, s. 7-8), a aby sa z nej opäť nestal len súbor aktivít iných profesií. Výskum musí smerovať k zjednoteniu týchto aktivít pod jednotnú teoretickú výstavbu a metodológiu.

Vyššie uvedené následne ovplyvňuje aj výber stratégií pre výskum v sociálnej práci. Nemožno používať len kvantitatívne stratégie výskumu, ktoré možno charakterizovať „objektívnosťou, meraním a deduktívnymi metódami“ (Poklembová 2013, s. 17), ale ani postaviť výskum výlučne na kvalitatívnom výskume, v ktorom vzniká veľké riziko subjektívnosti.<sup>39</sup> Sociálna práca svojou orientáciou na klienta totiž nemôže pracovať len s objektívnymi faktami, ako sú napr. štatistiky, pretože jej cieľ automaticky implikuje, že každý klient je individualitou, ktorá je determinovaná rôznorodými (spoločenskými, ekonomickými, kultúrnymi, atď.) faktormi. Zároveň, pre rozvoj sociálnej práce ako vednej disciplíny sa nemôžeme spoliehať len na individualistický a krajne subjektivistický prístup, pretože výskumné stratégie by sa mali dopracovať k všeobecným pravidlám a metodológiám, s akými k sociálnej práci možno pristupovať.

V súčasnosti sa tieto nedostatky výskumných stratégií snažia odborníci v oblasti sociálnej práce prekonávať častejším využívaním integrovaných výskumných stratégií. Kľúčovými charakteristikami tohto prístupu nie je len prepojenie kvantitatívnych a kvalitatívnych stratégií, ale skôr ich orientácia na interakcie (so všetkými participujúcimi, javmi a pojmami, medzi aktivitami a ideami) a na systematickú dynamiku. Tento prístup je postavený, resp. „založený na skutočnosti, že predmetom spoločenských vied sú živé bytosti“ (Poklembová 2013, s. 17) a z toho dôvodu dokážu poskytnúť relevantnosť a aktuálnosť.

Možno teda zhrnúť, že výskum sociálnej práce je závislý od rozvoju iných vedných odborov (biológia, sociológia, psychológia, atď.), a preto aj zdieľa podobné charakteristiky a podmienky ako výskum v iných spoločenských vedách (napríklad aj to, že sa nemôže spoliehať len na kvantitatívne a kvalitatívne stratégie výskumu, ale rozvíja sa aj tzv. integrovaným výskumom). Zároveň sa však od nich líši, a to minimálne z dvoch dôvodov: a) sociálna práca (a to nie len ako prax, ale aj ako vedný odbor) je zameraná na konkrétnych klientov a ich konkrétne problémy. Z toho dôvodu tam nemôžeme diskutovať o výskume len v teoretickej rovine, ale výskum musí vychádzať aj z praktických skúsenosti sociálnych pracovníkov (odborníkov z praxe).<sup>40</sup> Jeho účel musí zároveň prekračovať bežné chápanie a rozdeľovanie na základný a aplikovaný výskum, pretože ich vzájomné prepojenie je nevyhnutné pre úspešný rozvoj sociálnej práce ako vedného odboru ako aj praxe; b) rôznorodosť úloh sociálnej práce si vyžaduje aj rôzne požiadavky na kompetencie sociálnych pracovníkov, rovnako ako aj skúmanie problematických okruhov, ktoré v danej činnosti vznikajú a ktoré môžu byť špecifické pre tú onú úlohu, resp. činnosť.

---

<sup>38</sup> Týmto sa nemyslí to, že iné profesie nezahŕňujú rôzne činnosti a aktivity (napríklad v oblasti pedagogiky nehovoríme len o učiteľstve, ale aj špeciálnej pedagogike, celoživotnom vzdelávaní a pod.). Sociálna práca ale často zastrešuje odborníkov z rôznych vedných a profesijných odborov, či už pedagógov, sociológov, právnikov, odborníkov z oblasti psychológie, alebo napríklad aj z oblasti AAT (animal assisted therapy, čiže terapia s asistenciou zvierat). Sociálna práca sa neorientuje len na niektoré z problémov klienta, ale musí pomáhať riešiť a hľadať odpovede na rôznorodé otázky, problémy a potreby.

<sup>39</sup> Spolu s tým je pre kvalitatívny výskum charakteristická induktívna logická stratégia a hľadanie významu a zmyslu (Poklembová 2013, s. 17).

<sup>40</sup> To platí aj opačne, kde výskum vedený teoretikmi sociálnej práce musí byť nevyhnutne zameraný na možnosť praktickej implementácie výsledkov výskumu do praxe.

## 2 ETICKÉ OTÁZKY SPOJENÉ S VÝSKUMOM SOCIÁLNEJ PRÁCE

Ako už bolo v príspevku niekoľkokrát povedané, prvoradým sú v sociálnej práci záujmy a potreby klienta, čo reflektuje aj výskum sociálnej práce. Z toho následne vyplývajú aj najčastejšie etické problémy, ktoré sú spojené s výskumom sociálnej práce.

Ako uvádza Anton Fabian (2012, s. 8-12), etické aspekty výskumu sociálnej práce sa dajú skúmať z dvoch základných uhlov pohľadu, a to ako etika výskumnej práce a ako etika prístupu k účastníkom výskumu. Zatiaľ čo etika výskumnej práce je skúmaním otázok a morálne konfliktných situácií, ktoré sa vyskytujú vo výskume každého vedného odboru,<sup>41</sup> etika prístupu k účastníkom výskumu musí reflektovať viacero eticky relevantných vzťahov a možných etických konfliktov, ktoré v sociálnej práci vznikajú a sú pre ňu špecifické.

Vychádzať pritom možno z *Etického kódexu sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky* (1997).<sup>42</sup> Ten okrem noriem pre vystupovanie a správanie sa sociálneho pracovníka určuje päť etických zodpovedností a eticky relevantných vzťahov, s ktorými sa sociálny pracovník musí vyrovnávať: etická zodpovednosť voči klientom, voči kolegom, voči zamestnávateľom a zamestnávateľským organizáciám, voči svojej profesii, a voči spoločnosti. Všetky z nich sú v určitej miere relevantné aj pre etické reflexie výskumu sociálnej práce.

Ako prvú možno spomenúť práve zodpovednosť voči spoločnosti. Aj keď etická zodpovednosť voči spoločnosti je zadefinovaná v etickom kódexe sociálnych pracovníkov ako zodpovednosť za všeobecné blaho spoločnosti (*Etický kódex sociálnych pracovníkov SR* 1997), jej zložkou nie je len súčasný stav spoločnosti, ale aj jej rozvoj. Ten môže sociálna práca podporiť aj svojim výskumom a vedeckým pokrokom. Zodpovednosť voči spoločnosti tak vytvára pre sociálnu prácu záväzkov rozvíjať sa ako vedná disciplína a prax a za týmto účelom sa venovať aj výskumu. Táto zodpovednosť, zodpovednosť, ktorú autorka Viera Bilasová nazýva vedeckou zodpovednosťou, však nesmeruje len ku kritickému prehodnocovaniu a výberu vedeckých stratégií, ale má byť zodpovednosťou humánnou, ľudskou (Bilasová 2013, s 111-116). Výskumní pracovníci v sociálnej práci by preto mali zohľadňovať svoj podiel na rozvoji spoločnosti a chápať ho ako svoj hlavný morálny cieľ (morálne dobro) a na základe toho by mali aj uskutočňovať svoj výskum ľudsky a v prospech spoločnosti.

Etická zodpovednosť sociálnych pracovníkov voči svojej profesii je rovnako prepojená na výskum sociálnej práce. Vzhľadom k zameraniu a cieľu sociálnej práce je potrebné, aby

---

<sup>41</sup> Podľa Fabiana (2012, s. 8) ide najmä o reflexiu motivácie výskumného pracovníka (či ide o zvedavosť, alebo pochopenie a snahu dopátrať sa nových poznatkov a súvislostí), o spôsob spracovania dát so snahou zachovať si objektívny náhľad (a to aj keď sú dáta v rozpore s jeho pôvodnými názormi, predstavami, poznatkami). V tejto oblasti vraj často dochádza aj, podľa Fabiana, k najzávažnejšiemu zlyhaniu vedecko-výskumný pracovníka ako vedca i osobnosti; t.j. plagiovaniu a falšovaniu. Iní autori, napr. Gabriela Platková Olejárová, považujú za dominantný etický problém etiky výskumnej práce problém slobody, resp. akademickej slobody, ktorá zohráva dôležitú úlohu pri rozvoji vedy a výskumu a tak má aj rozhodujúci a prospešný význam pre rozvoj spoločnosti. Táto sloboda však nie je len absolútnym právom akademikov a vedecko-výskumný pracovníkov, ale má byť spojená s korektnosťou, zodpovednosťou a profesionalitou (Platková Olejárová, Komenská a Klembarová 2013, s. 9-29; Platková Olejárová 2012, s. 170-176).

<sup>42</sup> Aj keď, podľa Fabiana, nejde priamo o etický kódex vedecko-výskumných pracovníkov v sociálnej práci, tento etický kódex primerane naznačuje vzťahy a v z nich vyplývajúce morálne záväzky, ktoré sú typické pre sociálnu prácu a ktoré z toho dôvodu aj musia byť reflektované vo výskume sociálnej práce. S podobným problémom sa stretáva napr. A. Ritomský, ktorý tiež vníma etický kódex psychológov ako všeobecný etický kódex profesie, ktorý nie je špecializovaný na výskumné aktivity týchto odborníkov. Problém v tom však nevidí, keďže etický kódex psychológov dostatočne vyzdvihuje hodnoty a normy spojené s výkonom a morálnym cieľom profesie (Ritomský 2004, s. 53-72).

sociálna práca ako vedný odbor vychádzal z praxe a z praktických skúseností sociálnych pracovníkov. Z toho pohľadu vzniká otvorená požiadavka na všetkých odborníkov sociálnej práce (či už teoretikov alebo pracovníkov z terénu) prispievať svojimi skúsenosťami a poznatkami k rozvoju sociálnej práce a podieľať sa na výskumných aktivitách. .

Ostatné etické zodpovednosti sociálnych pracovníkov sa viažu ku konkrétnym aktérom a participujúcim vo vzájomnom vzťahu so sociálnym pracovníkom, t.j. k zamestnávateľovi (a zamestnávateľským organizáciám), kolegom a klientom. *Etický kódex sociálnych pracovníkov* vyzdvihuje v každej z týchto zodpovedností práve úctu, dôveryhodnosť a rešpekt voči jednotlivým aktérom a tie majú byť zohľadňované aj pri prípadnom výskume týchto vzťahov sociálnej práce.

Vzťah k skúmaným osobám preto musí brať do úvahy hodnotu dôveryhodnosti vedecko-výskumného pracovníka sociálnej práce (zo strany skúmaných osôb), dobrovoľnosti (skúmané osoby dobrovoľne súhlasia a participujú na výskume), informovanosti (resp. získanie informovaného súhlasu v správnom rozsahu a zrozumiteľne) a utajenosti (v prípade pracovania s citlivými informáciami) (Fabian 2013, s. 9). Podobné etické konflikty pri výskume reflektuje aj A. Ritomský pri jeho etickej analýze etiky sociálno-psychologického výskumu, ktorý vyzdvihuje najmä problém informovaného súhlasu, hroziacich rizík pre klientov, resp. ostatných participantov výskumu (kolegovia, vedecko-výskumný pracovník, zamestnávateľ), a klamstvo počas participácie na výskume (Ritomský 2004, s. 53-72).

Takéto reflexie výskumu sociálnej práce z môjho pohľadu úspešne reagujú na jedno z vyššie formulovaných špecifik výskumu sociálnej práce, t.j. prepojenie výskumu sociálnej práce na prax a na konkrétne vzťahy ku klientom a ostatným participujúcim na výskume. Ostáva však ešte jedna nezodpovedaná otázka: ako sa má vysporiadať etická reflexia výskumu sociálnej práce s rôznorodosťou jej aktivít?

### 3 ETIKA VÝSKUMU SOCIÁLNEJ PRÁCE – PRÍKLAD CANISTERAPIE

Jedným z takýchto príkladov je aj canisterapia (terapia s asistenciou psov), ktorú v posledných desaťročiach do svojich aktivít a činností implementujú sociálni pracovníci čoraz častejšie a aktívnejšie (Šoltéssová 2014). Jej špecifikum vyplýva najmä z toho, že cieľ sociálnej práce (reagovať na potreby, záujmy a dobro klienta) je dosahovaný pomocou zapojenie psov do procesu riešenia a reagovania na problémy klienta.<sup>43</sup> To však zvyšuje nároky na kompetencie takéhoto sociálneho pracovníka, keďže musí (z praktického a profesijného hľadiska) dokázať zabezpečiť nielen potreby klienta, ale ho aj prípadne ochrániť pred nepredvídateľnými reakciami terapeutického psa, zohľadniť hygienické a zdravotné požiadavky klienta, kolegov, a zamestnávateľa a v neposlednom rade musí vedieť, ako sa postarať a zabezpečiť welfare samotného terapeutického psa.

Z etického hľadiska sa otvárajú ďalšie otázky. Ide najmä o uvedomenie si zo strany sociálneho pracovníka (canisterapeuta), že eticky relevantné vzťahy nie sú len vzťahy medzi účastníkmi morálky, ktorí si tento vzťah uvedomujú. Sú to vzťahy, v ktorých stačí aby aspoň jeden z účastníkov vzťahu bol schopný uvedomiť si tejto vzájomnosti a závislosti a dokázal prijať zodpovednosť za rozhodnutia a konania, ktoré v rámci tohto vzťahu uskutoční.

---

<sup>43</sup> Canisterapia sa najčastejšie využíva za účelom vytvorenia vzťahu medzi zvierateľom a klientom, rozvojom špecifických schopností klienta (najmä emočný, sociálny a empatický rast), znižovanie agresie a podpora osobnostného vývoja, či budovanie sebavedomia u klienta (Urlichuk a Anderson 2003) . V súčasnosti je možné zmapovať aj iné výhody canisterapie a jej užitočnosti, ako napríklad rozvoj adaptívny schopností klienta, zvyšovanie motivácie atď. (Evans a Gray 2012; Šoltéssová 2014).

Sociálny pracovník využívajúci vo svojej práci psov si s nimi vedome a zodpovedne vytvára vzťah a preto za tento vzťah aj nesie zodpovednosť.<sup>44</sup>

Táto zodpovednosť nie je jasne rozpoznaná a zadefinovaná v etickom kódexe canisterapeutov na Slovensku. Aj napriek snahe vytvorenia špecifického etického kódexu pre túto profesiu (profesia canisterapie), musím zhodnotiť, že v ňom nie je priamo vymedzený vzťah a zodpovednosť canisterapeuta – mravného subjektu voči svojmu ko-terapeutovi, psovi. Starostlivosť a pozornosť o blaho (welfare) psa sú druhoradé v porovnaní so záujmami klienta, pretože v „canisterapii je prvoradý záujem klienta“ (Šoltésová 2008, s. 24). Etický kódex a rovnako aj canisterapeuti by mali akceptovať fakt, že v niektorých prípadoch to tak nie je a že existujú situácie, v ktorých sa záujmy terapeutických psov zaslúžene a eticky správne dostanú do popredia.<sup>45</sup>

Tieto otázky sa viažu primárne k používaniu canisterapie v praxi. Rozvoj a potenciál canisterapie ako súčasť sociálnej práce sa dá ale rozvíjať len pomocou ďalšieho výskumu v tejto oblasti. Preto si treba klásť otázku, ako uskutočňovať výskum canisterapie a čo by mal vedecko-výskumný pracovník eticky prehodnotiť, kým pristúpi k takémuto výskumu.

V prvom rade si vedecko-výskumný pracovník musí uvedomiť, že výskumom canisterapie sa objektom jeho výskumu stávajú aj zvieratá. Nemôže preto brať do úvahy len potreby, záujmy a hodnotu svojich klientov. Viažu sa k nemu podobné etické zásady a požiadavky, ako na vedcov v oblasti farmácie, medicíny, genetiky, atď., ktorí počas svojich výskumov používajú zvieratá na pokusné a iné vedecko-výskumné účely. V tomto prípade<sup>46</sup> sa možno ešte do ostrejšieho kontrastu dostávajú dve základné argumenty pre etickú reflexiu používania zvierat na pokusy a výskum; t.j. zhodnotenie prínosu výskumu pre konkrétnych ľudí, profesiu a spoločenstvo vo svojich širších kontextoch a zváženie utrpenia, stresu a rizík pre zvieratá, ktoré je v danom výskume použité (Komenská 2014, s. 72).

K týmto rizikám zaraďujú autorky Evans a Gray (2012, s. 600-618) najmä zdravotné problémy, ktoré canisterapia môže pre zvieratá priniesť (či už v podobe zdravotných ťažkostí vyplývajúcich z únavy, stresu, alebo nesprávneho zaobchádzania zo strany klienta), či tzv. vyhasnutie a strata záujmu o participáciu na terapii zo strany zvieratá. Tomuto sa dá značne zamedziť tréningom (psov aj trénerov), alebo aj pomocou výskumu vhodných vlastností a predispozícií psov, ktoré by mali byť v canisterapii používané. Práve výskum v tejto oblasti podľa niektorých autorov dokáže zabezpečiť zlepšenie kvality života zvierat používaných na terapiu (Fejsáková et al. 2009, s. 62-64).

Etika výskumu sociálnej práce (využívajúcej canisterapiu) by ďalej mala preskúmať, do akej miery je výskum na zvieratách v prírodných vedách a medicíne podobný s výskumom v oblasti sociálnych vied, v ktorých objektom výskumu sú aj zvieratá. Vo všeobecnosti sa totiž vo výskume v prírodných vedách a v ich etických reflexiách používania zvierat vo

---

<sup>44</sup> Bližšie som sa tejto problematike venovala v príspevku *Zodpovednosť ako vzťah v morálnej komunite* (Komenská 2012, s. 69-76) a vo svojej práci *Etika vzťahu k zvieratám (cez optiku etiky sociálnych dôsledkov)* (Komenská 2014, s. 46-62), kde som tieto myšlienky dopracovala do širších súvislostí.

<sup>45</sup> Do značnej miery možno táto situácia odzrkadľuje aj súčasný stav slovenskej legislatívy ošetrojúcej naše konanie voči zvieratám. Aj napriek akceptácii a prijatí smerníc Európskej únie sa povedomie o špecifickosti vzťahu človeka a zvierat nemení. K prijatiu nových zákonov (odporúčaných zo strany EÚ) dochádza pomaly a len v základnej podobe bez uvažovania o sprísnení týchto opatrení, ako je to napríklad v škandinávskych krajinách. Taktiež, na Slovensku je ešte stále problémom rozlíšiť medzi legislatívnym vymedzením zodpovednosti za zvieratá v našej starostlivosti a tej etickej.

<sup>46</sup> Keďže sociálna práca pracuje s konkrétnymi klientmi a problémami, čo nie je až také časté pri pokusoch na zvieratách v oblasti vývoju nového lieku alebo testovania toxicity, kde je prijímateľ nového poznatku skôr anonymný.

výskume uvažuje o koncepte 3 R's (*reduction, replacement, refinement*).<sup>47</sup> Ako však môžeme uvažovať o potrebe zavedenia tohto konceptu do výskumu canisterapie, keď (napríklad) väčšina canisterapeutických psov má svojho vlastníka (canisterapeut), žije v domácom prostredí, dostáva dostatočnú starostlivosť, a podobne? Ako môže vzniknúť požiadavka na obmedzenie ich utrpenia vo výskume, nahradenie tohto utrpenia a spríjemnenia ich životných podmienok, ak majú životné podmienky výrazne osobitejšie a lepšie ako iné výskumné zvieratá?

Uvedomujem si, že tento prehľad poskytuje čitateľovi len stručný náčrt problematiky a skôr formuluje otázky, ako by sa ich snažil zodpovedať. Verím však, že sa pomocou tohto príspevku podarí otvoriť diskusiu o používaní zvierat na vedecko-výskumné účely aj v oblasti sociálnych vied, keďže tieto otázky boli až do súčasnosti značne ignorované.<sup>48</sup> Vedecko-výskumný pracovník v sociálnej práci si musí uvedomovať, že rovnako ako ľudia pociťujú stres, pociťujú stres aj zvieratá. Utrpenie zvierat nie je spojené len s invazívnym zákrokom človeka do jeho organizmu, ale aj ostatnými externými faktormi. To by malo byť rovnako relevantným faktorom pri plánovaní stratégií, metód a cieľov výskumu sociálnej práce, ako stres, nepohodlie a utrpenie ostatných aktérov výskumu (klientov, kolegov, organizácií).

## ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BALOGOVIÁ, B. a L. KVAŠŇAKOVÁ, 2012. Status and perspective of Professional ethics in Slovakia – ethics of social work in health care. In: *Ethics and Bioethics*. Roč. 1, č. 1-2, s. 33 – 38. ISSN 1338-5615.
- BALOGOVIÁ, B., 2013. Výskumné metódy pre sociálnu prácu - rozhranie výskumu v sociálnej práci. In: BALOGOVIÁ, B. a Z. POKLEMBOVÁ, eds. *Výskum v sociálnych vedách [elektronický zdroj]: zborník príspevkov z III. doktorandskej konferencie konanej 9. novembra 2012 v Prešove*, Prešov: FF PU, s. 8-14. ISBN 978-80-555-0801-6. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova6>
- BILASOVÁ, V., 2013. Science and Ethical Value. In: *Ethics & Bioethics*. Roč. 3, č. 3-4, s. 111-116. ISSN 1338-5615.
- CONN, P. M. a J. V. PARKER, 2008. *The Animal Research War*. London: The Palgrave Macmillan. ISBN 978-02-306-0014-0.
- Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky*, 1997. Žilina: ASPS.
- EVANS, N. a C. GRAY, 2012. The Practise and Ethics of AAT with Children and Young People: Is it enough that we don't Eat our co-workers? In: *British Journal of Social Work*. Vol. 42, No. 4, p. 600-618. ISSN 1468-263X
- FABIAN, A., 2012. Etika vo výskume. In: BALOGOVIÁ, B., I. LYÓCSA a A. MORAVČÍKOVÁ, eds. *Výskum v sociálnej práci*. Prešov: FF PU, s. 8-12. ISBN 978-80-555-0593-0
- HUDECOVÁ, A., P. JUSKO, L. VAVRINČÍKOVÁ, A. BROZMANOVÁ GREGOROVÁ a P. PAPŠO, 2010. *Profesijné kompetencie sociálnych pracovníkov v kontexte intencionálnych a inštitucionálnych reflexií*. Banská Bystrica: PF UMB v BB. ISBN 978-80-557-0112-7

---

<sup>47</sup> Obmedzenie, nahradenie a zjemnenie.

<sup>48</sup> Príkladom môže byť súhlas niektorých autorov s výskumom používania canisterapie u klientov s históriou agresívneho správania a útokov na zvieratá. Evans a Gray takto predstavujú prácu R. Hacha, v ktorej tvrdí, že zámerom takéhoto výskumu je zredukovať ďalšie utrpenie ľudí (keďže ľudia ubližujúci zvieratám majú tendenciu začať v určitom bode ubližovať aj ľuďom) a tento cieľ sa dá dosiahnuť aj pomocou canisterapie (Evans a Gray 2012, s. 609). Takáto argumentácia a ospravedlňovanie používania zvierat ako nástrojov na uspokojenie ľudských potrieb však nerešpektuje ich hodnotu života a ignoruje zodpovednosť, ktorú voči ich kvalite života majú ich majitelia a ostatní členovia ľudského spoločenstva.

- KOMENSKÁ, K., 2012. Zodpovednosť ako vzťah v morálnej komunite. In: *Aktuálne otázky teórie a praxe aktivít a terapie s asistenciou psov (canisterapie)*. Bratislava: FF PU, doggie.sk, s. 69 – 76. ISBN 978-80-970859-1-9.
- KOMENSKÁ, K., 2014. *Etika vzťahu k zvieratám (cez optiku etiky sociálnych dôsledkov)*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-1108-5.
- NUFFIELD COUNCIL ON BIOETHICS. 2005. *The Ethics of Research Involving Animals*. London: Nuffield Council on Bioethics. ISBN 1 904384 10 2.
- PLATKOVÁ OLEJAROVÁ, G., K. KOMENSKÁ a J. KLEMBAROVÁ, 2013. *Akademická etika: akademická sloboda a medziľudské vzťahy* [elektronický zdroj]. Prešov: FF PU. ISBN 978-80-555-1029-3. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Platkova1>
- PLATKOVÁ OLEJÁROVÁ, G., 2012. Kontexty ponímania akademickej slobody v profesii vysokoškolského učiteľa. In: SUCHAREK, P., ed. *Sloboda a jej projekcie: zborník vedeckých príspevkov z jubilejného 10. výročného stretnutia Slovenského filozofického združenia spojeného s medzinárodnou konferenciou*. Prešov: FF PU, s. 170-176. ISBN 978-80-555-0619-7.
- POKLEMBOVÁ, Z., 2013. Možnosti a riziká výskumu v sociálnej práci. In: BALOGOVÁ, B. a Z. POKLEMBOVÁ, eds. *Výskum v sociálnych vedách [elektronický zdroj]: zborník príspevkov z III. doktorandskej konferencie konanej 9. novembra 2012 v Prešove*, Prešov: FF PU. s. 15-20. ISBN 978-80-555-0801-6.
- RITOMSKÝ, A., 2004. Metodológia sociálnopsychologického výskumu. In: KOLLÁRIK, T. a kol. *Sociálna psychológia*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 53-72. ISBN 978-80-223-1841-9
- ŠOLTÉSOVÁ, D., 2008. Návrh etického kódexu pre canisterapiu. In: *Kontakt – supplement*. Roč. X, č. 1, s. 21 – 26. ISSN 1212-4117.
- ŠOLTÉSOVÁ, D., 2014. *Rizikový pojem „canisterapia“*. Prešov: FF PU. ISBN 978-80-555-1119-1. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Soltesova1>
- URICHUK, L. a D. ANDERSON, 2003. *Improving Mental Health Through Animal Assisted Therapy*. Edmonton: The Chimo Project. ISBN 0-97322944-0.

**Autorka:**

Mgr. Katarína Komenská, PhD.

*Inštitút etiky a bioetiky, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove*

Ul. 17. Novembra č. 1

080 01 Prešov

Slovenská republika

e-mail: [katarina.komenska@yahoo.com](mailto:katarina.komenska@yahoo.com)